

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 591 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta'siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O'zbekiston respublikasida aholi bandligini ta'minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o'g'li	
O'zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta'minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta'sirini ekonometrik tahlil qilish	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo'jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo'riyeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o'zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o'g'li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo'llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G'iyosaliyevich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning likvidliligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессии социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o'g'li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloyev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati.....	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili.....	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o’smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o’g’li, Qurbanov Ulug’bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o’zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo’rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo’nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O’zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o’g’li	
Qishloq xo’jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o’zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po’latov Abdulloh Xolxo’jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta’limida qo’llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o’g’li	
Sun’iy intellektlar yordamida o’quvchilarni hayotiy faoliyat ko’nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo’rayevna, Kurbanov Azimjon Jo’raboy o’g’li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukrullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o’g’li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O’zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o’zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o’g’li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o’rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg’ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko’rsatkichlarining o’zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O’zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko’rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o’g’li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G’aniev Elyor Sobirjonovich	
O’zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o’tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрохжон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Qoraqalpog'istonda mehmonxona xo'jaligining hozirgi holati tahlili	530
Xalimova Fayoz Nafasovna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlarini	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni	562
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	

TIJORAT BANKLARINING MAMLAKAT IQTISODIYOTIDA TUTGAN O'RNINI TAHLIL QILISH

Kilicheva F.B.

I.f.n., dots,

Renessans ta'lim universiteti

ORCID: 0009-0005-8204-5476

Mengnorov A.A.

I.f.f.d., PhD, dots.

ORCID: 0009-0004-0556-6094

Renessans ta'lim universiteti

Bozorova O.R.

ORCID: 0009-0003-3937-2872

Renessans ta'lim universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada "Kapitalbank" aksiyadorlik tijorat bankining moliyaviy ko'rsatkichlari, iqtisodiy holati va risklarni boshqarishga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida O'zbekiston bank tizimi va xalqaro standartlar asosida solishtirma yondashuv qo'llanilib, umumiy holat to'g'risida to'liq tasavvur hosil qilinadi. Risklarni boshqarishda innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash hamda bozor sharoitlariga tezkor javob qaytarish zarurligi alohida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, risk, iqtisodiy va moliyaviy ko'rsatkichlar, kapital, kredit, rentabellik baholash, samaradorlik, moliyaviy barqarorlik.

Abstract: This article analyzes the financial indicators of the joint-stock commercial bank Kapitalbank, its current economic condition, and the factors influencing risk management. The study includes an overview of the banking system of Uzbekistan and international standards, enabling a more comprehensive understanding of the situation. Emphasis is placed on the implementation of innovative approaches to risk management, highlighting their importance in strengthening the financial stability of commercial banks and ensuring a prompt response to changing market conditions.

Key words: commercial banks, risk, economic and financial indicators, capital, credit, profitability assessment, efficiency, financial stability.

Аннотация: В статье анализируются финансовые показатели деятельности акционерного коммерческого банка «Капиталбанк», его текущее экономическое состояние, а также факторы, влияющие на управление рисками. Исследование включает в себя анализ банковской системы Узбекистана и международных стандартов, что позволяет сформировать более полное представление о текущей ситуации. Особое внимание уделяется внедрению инновационных подходов к управлению рисками как фактору укрепления финансовой устойчивости коммерческих банков и их способности оперативно реагировать на изменения рыночной конъюнктуры.

Ключевые слова: коммерческие банки, риск, экономические и финансовые показатели, капитал, кредит, оценка рентабельности, эффективность, финансовая устойчивость.

KIRISH

Jahonda yuz berayotgan turli xil inqirozlar, jumladan moliyaviy va bank inqirozlari tijorat banklari faoliyatida turli xil risklarning paydo bo'lishini ko'rsatib turibdi. Albatta, bu risklarni oqilona baholash va boshqarishni talab etadi. Jahon tajribasi ko'rsatadiki, bank sektoridagi risklarni noto'g'ri va o'z vaqtida baholamaslik risklarni keng tarqalib, nafaqat bir mamlakatda, balki butun dunyoda inqirozli hodisalarga olib kelishi mumkin. Bu nafaqat davlat darajasida, balki xalqaro miqyosda ham riskni tartibga soluvchi organlarning paydo bo'lishi zarurligini izohlaydi. Jumladan, Bazel qo'mitasi, Jahon banki singari xalqaro moliya tashkilotlari bank risklarini baholash, boshqarish va tartibga solish bo'yicha doimiy ravishda o'z tavsiyalarini berib bormoqda. Risklarni boshqarish

konsepsiyasi Xalqaro Standartlashtirish Tashkiloti (ISO) 31000:2018 da «tashkilotni (yoki standartning boshqa foydalanuvchisini) riskka nisbatan nazorat qilish va boshqarish b 'yicha muvofiqlashtirilgan harakat»¹ sifatida e'tirof etilishi hamda riskni boshqarishni standartlashtirish riskni har doim baholash va boshqarish zarurligini ko'rsatadi.

Mamlakat iqtisodiyoti o'sishining asosiy tarkibiy qismi bo'lgan tijorat banklari sanoat va savdoni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ular mamlakat boyliklari va resurslarining qo'riqchisi vazifasini bajaradi va kapitalning o'z vaqtida ishlab chiqarish aktivlariga o'tishini ta'minlaydi. Yaxshi tashkil etilgan bank tizimi har qanday mamlakatning, ayniqsa, tez rivojlanayotgan mamlakatning iqtisodiy muvaffaqiyati uchun zarur bo'lgan ba'zi bir sabablarni keltiramiz².

Kapitalbankning iqtisodiy-moliyaviy ko'rsatkichlarini tahlil qilishda, Kapitalni shakllantirish, Kredit yaratish, Savdo funksiyalari, Tadbirkorlikning o'sishi, Jamg'armalarni moliyalashtirish, Pul mablag'larini o'tkazish, Boylik yaratish inobatga olinadi.

Risk va me'yoriy hujjatlarni himoya qilish ustuvor vazifa bo'lib qolsa-da, banklar uzoq muddatli rentabellikni ta'minlash uchun operatsion va biznes modellarini qayta tashkil etish va optimallashtirish jarayonida moliyaviy ko'rsatkichlar va ortib borayotgan iste'molchilar va investorlarning umidlarini qondirish uchun innovatsion usullarni izlamogda. Shubhasiz, banklar raqamli pullar davrida dolzarb bo'lib qolishi uchun innovatsiyalar va biznesga asoslangan transformatsiyalarni qabul qilishlari kerak.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va bank risklarini samarali boshqarish masalalari bugungi kunda tijorat banklari oldida turgan ustuvor yo'nalishlardan biridir. Ushbu yo'nalish bo'yicha olib borilgan ilmiy-tadqiqot ishlari, qonunchilik hujjatlari va xalqaro tajribalar ushbu maqolaning nazariy asoslarini tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-yanvardagi PF-5992-sonli farmonida 2020–2025-yillarda bank tizimini isloh qilish strategiyasi belgilangan bo'lib, unda banklarning moliyaviy barqarorligini oshirish, raqobatbardoshligini kuchaytirish va risklarni boshqarish tizimini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilgan. Ushbu strategik hujjat bank sektorining sifat jihatdan yangi bosqichga o'tishida muhim rol o'ynaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda "Kapitalbank" aksiyadorlik tijorat bankining moliyaviy barqarorligi va risklarni boshqarish tizimining holatini baholash, shuningdek, ularni takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlash asosiy maqsad qilib belgilandi. Shu sababli tadqiqotda bir necha bosqichli yondashuv asosida kombinatsiyalashgan metodlar qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Kapitalbank" aksiyadorlik tijorat banki O'zbekistondagi birinchi xususiy tijorat banklaridan biridir. 2008-yil dekabr oyida Bank o'zining to'liq –"Kapitalbank" ochiq aksiyadorlik tijorat banki nomi bilan yangi tahrirdagi Nizomni ro'yxatdan o'tkazdi. Bank Markaziy bankning 2014-yil 29-dekabrda 69-sonli bank operatsiyalarini o'tkazish bo'yicha litsenziyasiga, shuningdek, 2014-yil 29-avgustda 64-sonli chet el valyutasida operatsiyalarni amalga oshirish uchun Bosh litsenziyasiga ega³.

Kapitalbankning oxirgi 3 yillik ya'ni 2022, 2023 va 2024-yil yakunlariga ko'ra iqtisodiy-moliyaviy ko'rsatkichlarini tahlil qildik (1-jadval).

1-jadval. «KAPITALBANK» aksiyadorlik tijorat bankining 2022/2024-yillardagi iqtisodiy-moliyaviy ko'rsatkichlari tahlili⁴

Ko'rsatkichlar nomi	Yillar			2024 yil 2022 yilga nisbatan +,-, %
	2022	2023	2024	
Bank tomonidan ko'rsatilgan xizmatlar hajmi (mlrd.so'm)	7 060.9	11 864.0	9 701.0	+2 640.1 +37.4%

1 ISO 31000:2018, Менеджмент рисков <https://www.iso.org/ru/iso-31000-risk-management.html>

2 Role of Commercial Banks in Economic Development, <https://www.idfcfirstbank.com/finfirst-blogs/beyond-banking/role-of-commercial-banks-in-economic-development>

3 <https://www.kapitalbank.uz/uz/about/history/>

4 «KAPITALBANK» aksiyadorlik tijorat bankining 2022, 2023, 2024-yil Moliyaviy hisobotlariga muvofiq mualliflar tomonidan shakllantirildi

Bank aktivlari xajmi	28 906.9	41 865.9	46 342.9	+17 436.0 +60.3%
“Bank”ning depozitlari xajmi	24 224.6	30 102.0	36 356.8	+12 132.2 +50.1%
“Bank”ning kapitali xajmi	2 604.7	4 226.1	5 365.4	+2 760.7 +106.0%
“Bank”ning ustav kapitali xajmi	4073.8	4 073.8	5 023.8	+950.0 +23.3%
“Bank”ning asosiy fondlari	833.7	1 105.7	1 352.5	+518.8 +62.2%
Jami daromadlari	7 060.9	11 864.3	9 701.0	+2 640.1 +37.4%
Jami xarajatlari	5 981.0	10 234.5	8 299.6	+2 318.6 +38.8%
Sof foydasi	1 079.9	1 629.8	1 401.4	+321.5 +29.8%
“Bank” xodimlarining umumiy soni (kishi hisobida)	2 570	3 063	3 613	+1 043 +40.6%
Jalb qilingan investisiyalar xajmi	101 199.2	221 199.3	85 846.8	-15 352.4 -15.2%

1-jadvalda Kapitalbankning 2024-yil ko'rsatkichlari 2022-yilga nisbatan tahlili absolyut o'zgarish va foizli o'zgarish hisobiga ko'ra ishlab chiqildi. Absolyut o'zgarish:

$$\Delta X = X_{2024} - X_{2022}$$

Foiz o'zgarish (%):

$$\% \Delta X = \frac{\Delta X}{X_{2022}} \times 100\%$$

Kapitalbankning iqtisodiy-moliyaviy ko'rsatkichlarini tahlil qilish bank faoliyatining samaradorligi va barqarorligini baholash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tahlilda bankning 2022/2024-yillardagi asosiy moliyaviy ko'rsatkichlari o'rganilib, uning moliyaviy holati va o'sish tendensiyalari baholandi. 2022-yilda Kapitalbank tomonidan ko'rsatilgan xizmatlar hajmi 7 060.9 mlrd so'mni tashkil qilgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 11 864.0 mlrd so'mga yetgan. Biroq, 2024-yilda ushbu ko'rsatkich biroz kamayib, 9 701.0 mlrd so'mni tashkil qilgan. Ushbu kamayishning sabablari sifatida mijozlar talabining o'zgarishi va raqobatning ortishi kabi omillarni keltirish mumkin.

Bank faoliyatiga baho berish uchun birinchi bo'lib Kapitalbankning kapital rentabelligi (ROE) va aktivlar rentabelligini (ROA) hisoblaymiz.

1. Kapital rentabelligi (ROE - Return on Equity)

Kapital rentabelligi (ROE) bank kapitaliga nisbatan sof foydaning ulushini ifodalaydi:

$$ROE = \frac{\text{Sof foyda}}{\text{Kapital hajmi}} \times 100\%$$

ROE ning formulasidan foydalangan holda yillar kesimida kapital rentabelligini natijalarni 2-jadvalda umumlashtirildi.

2-jadval. «KAPITALBANK» aksiyadorlik tijorat bankining 2022-2024 yillardagi ROE - Return on Equity ko'rsatkichi tahlili.

Yil	Sof foyda (mlrd.so'm)	Kapital hajmi (mlrd.so'm)	ROE (%)
2022	1 079.9	2 604.7	41.5%
2023	1 629.8	4 226.1	38.6%
2024	1 401.4	5 365.4	26.1%

2. Aktivlar rentabelligi (ROA - Return on Assets)

Aktivlar rentabelligi (ROA) bank aktivlariga nisbatan sof foydaning ulushini ifodalaydi:

$$ROA = \frac{\text{Sof foyda}}{\text{Aktivlar hajmi}} \times 100\%$$

ROE ning formulasidan foydalangan holda yillar kesimida kapital rentabelligini hisobi natijalari 3-jadvalda umumlashtirildi.

3-jadval. «KAPITALBANK» aksiyadorlik tijorat bankining 2022-2024 yillardagi ROA - Return on Assets ko'rsatkichi tahlili.

Yil	Sof foyda (mlrd.so'm)	Bank aktivlari hajmi (mlrd. so'm)	ROA (%)
2022	1 079.9	28 906.9	3.7%
2023	1 629.8	41 865.9	3.9%
2024	1 401.4	46 342.9	3.0%

Kapitalbankning 2022/2024-yillardagi rentabellik tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, bank kapitali va aktivlarining o'sishi kuzatilgan bo'lsa ham, sof foyda sezilarli darajada oshmagan. Natijada, ROE va ROA ko'rsatkichlari pasaygan. Ayniqsa, kapital rentabelligining 41.5% dan 26.1% gacha pasayishi bank kapitalining samaradorligi kamayganligini anglatadi. Bu esa bank tomonidan foyda olish imkoniyatlarini yanada kengaytirish va resurslardan yanada samarali foydalanish strategiyasini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

3. Kapitalning yetarlilik koeffitsiyenti (Capital Adequacy Ratio – CAR). Bu ko'rsatkich bank kapitalining uning xavf darajasi yuqori bo'lgan aktivlariga nisbati orqali hisoblanadi.

$$CAR = \frac{\text{Bank kapitali}}{\text{Bank aktivlari hajmi}} \times 100\%$$

Kapitalning yetarlilik koeffitsiyentini topish formulasi bo'yicha hisoblab, 1-jadval ma'lumotlaridan foydalangan holda hisob-kitob natijalarini quyidagi jadval ko'rinishiga keltirildi.

4-jadval. «KAPITALBANK» aksiyadorlik tijorat bankining 2022/2024-yillardagi Capital Adequacy Ratio – CAR ko'rsatkichi tahlili

Yil	Bank kapitali (mlrd so'm)	Bank aktivlari hajmi (mlrd. so'm)	CAR (%)
2022	2 604.7	28 906.9	9.0 %
2023	4 226.1	41 865.9	10.1 %
2024	5 365.4	46 342.9	11.6 %

4. Joriy likvidlik tahlili. Likvidlik bankning qisqa muddatli majburiyatlarini qoplash qobiliyatini aks ettiradi. Kapitalbank uchun asosiy likvidlik ko'rsatkichlari quyidagicha hisoblanadi: Joriy likvidlik nisbati (Current Liquidity Ratio)

$$CLR = \frac{\text{Joriy likvidlik aktivlari}}{\text{Joriy likvidlik majburiyatlari}}$$

Formula bo'yicha 1-jadval ma'lumotlaridan foydalangan holda hisob kitob ishlarini amalga oshirganimizda yillar kesimida 5-jadvalda umumlashtirilgan natijalarni olindi.

5-jadval. «KAPITALBANK» aksiyadorlik tijorat bankining 2022-2024 yillardagi CLR-joriy likvidlilik ko'rsatkichi tahlili

Yil	Bank kapitali (mlrd so'm)	Bank aktivlari hajmi (mlrd. so'm)	CLR (%)
2022	24 224.6	28 906.9	83.8
2023	30 102.0	41 865.9	71.9
2024	36 356.8	46 342.9	78.4

5. Leverage Ratio (Moliyaviy tayanish ko'rsatkichi). Leverage Ratio – bu bank yoki kompaniyaning qanchalik darajada o'z kapitaliga tayanib ishlayotganini yoki qanchalik darajada qarz vositalaridan foydalanganini ko'rsatadigan muhim moliyaviy ko'rsatkich. Bu ko'rsatkich bankning kapitali va jami aktivlari o'rtasidagi nisbatni o'lchaydi va moliyaviy barqarorlikni tahlil qilish uchun ishlatiladi.

$$\text{Leverage} = \frac{\text{Bank kapitali}}{\text{Bank aktivlari hajmi}} \times 100\%$$

6-jadval. «KAPITALBANK» aksiyadorlik tijorat bankining 2022-2024 yillardagi Leverage Ratio ko'rsatkichi tahlili

Yil	Bank kapitali (mlrd so'm)	Bank aktivlari hajmi (mlrd. so'm)	Leverage (%)
2022	2 604.7	28 906.9	9.0 %
2023	4 226.1	41 865.9	10.1 %
2024	5 365.4	46 342.9	11.6 %

Umuman olganda Leverage ratio 3-5% dan past bo'lsa, bu bank uchun xavfli bo'lishi mumkin. 10% va undan yuqori bo'lsa, bank mustahkam kapital bazasiga ega hisoblanadi. 6-jadvaldan ko'rishimiz mumkinki, Kapitalbank mustahkam kapital bazasiga ega.

6. Foyda rentabelligi (Profit Margin) tahlili.

Profit margin = $\times 100\%$

Kapitalbankning moliyaviy hisobotlarini o'rganib chiqqanimizda bankning asosiy daromad manbai foizli daromadlar ekanligini aniqladik. Quyidagi jadvalda (2.1.7-jadval) bankning oxirgi 3 yillik daromad va xarajatlari, uning tarkibi keltirilgan bo'lib, bank faoliyati tahlilini o'rganishimizga yordam beradi.

7-jadval. «KAPITALBANK» aksiyadorlik tijorat bankining 2022-2024 yillardagi Daromad va xarajatlar tahlili.

Yil	Sof foyda (mlrd so'm)	Jami daromadlar (mlrd so'm)	Jami xarajatlar (mlrd so'm)	Profit Margin (%)
2022	1 079.9	7 060.9	5 981.0	15.3
2023	1 629.8	11 864.3	10 234.5	13.7
2024	1 401.4	9 701.0	8 299.6	14.4

2022-yilda Profit Margin 15.3% bo'lgan, bu esa jami daromadning 15.3% sof foyda sifatida qolganini bildiradi. 2023-yilda daromad oshganiga qaramay, rentabellik 13.7% ga tushgan, bu esa xarajatlarning daromadga nisbatan tezroq oshganini ko'rsatadi. 2024-yilda rentabellik 14.4% ga ko'tarilgan, bu esa xarajatlarning kamayishi hisobiga yuz bergan bo'lishi mumkin. Xulosa qilganda, bank xarajatlarni optimallashtirish uchun operatsion xarajatlarni nazorat qilish va samaradorlikni oshirish kerak. Rentabellikni saqlab qolish uchun esa investitsiya va kredit siyosatini yanada ehtiyotkorlik bilan olib borish muhim.

8-jadval. Bank aktivlari va majburiyatlari tahlili (2024-yil)⁵.

Muddat bo'yicha taqsimot	Aktivlar (trln so'm)	Majburiyatlar (trln so'm)
Qisqa muddatli (0-6 oy)	1.5	1.2
O'rta muddatli (6-12 oy)	2.0	1.8
Uzoq muddatli (1 yildan ortiq)	2.5	2.2

Bankning qisqa muddatli majburiyatlari qisqa muddatli aktivlar bilan qoplanishi bank likvidligi uchun ijobiy omil hisoblanadi.

7. Likvidlik tahlili. Likvidlik bankning qisqa muddatli majburiyatlarini qoplash qobiliyatini aks ettiradi. Kapitalbank uchun asosiy likvidlik ko'rsatkichlari quyidagicha hisoblanadi:

7.1. Joriy likvidlik nisbati (Current Ratio)

CR =

Bu yerda:

CR – Joriy likvidlik nisbati,

QMA – qisqa muddatli aktivlar (mln so'm),

QMM – qisqa muddatli majburiyatlar (mln so'm).

Hisob-kitoblar natijasida:

CR = 1.25

Bu natija Kapitalbankning qisqa muddatli majburiyatlarini o'z vaqtida to'lash imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatadi.

7.2. Likvidlik qoplash koeffitsienti (LCR)

LCR = $\times 100\%$

Bu yerda:

LSA – yuqori likvidlikka ega aktivlar (mln so'm),

NCOF – 30 kunlik sof pul chiqimi (mln so'm).

Kapitalbankning yuqori likvid aktivlari 2 000 000 mln so'mni, sof pul chiqimi esa 1 500 000 mln so'mni tashkil etsa:

LCR = $\times 100\%$ = 133.3%

Bu natija bankning barqaror likvidlik zaxiralariga ega ekanligini ko'rsatadi.

8. Risk tahlili – Value at Risk (VaR) modeli. Bank aktivlari bo'yicha yo'qotish xavfini baholash uchun Value at Risk (VaR) modeli qo'llaniladi. Bu model yo'qotish ehtimolini aniqlashga yordam beradi:

⁵ «KAPITALBANK» aksiyadorlik tijorat bankining Moliyaviy hisoboti 2024-yil yakunlariga ko'ra

$$VaR = \mu - Z \times \sigma$$

Bu yerda:

μ – kutilayotgan daromad,

σ – dispersiya,

Z – statistik ishonchlik darajasi ko'rsatkichi.

Agar Kapitalbankning kutilayotgan kunlik daromadi 1.5 milliard so'm, dispersiyasi 0.3 milliard so'm bo'lsa va 95% ishonchlik darajasi uchun $Z=1.65$, unda:

$$VaR = 1.5 - (1.65 \times 0.3) = 1.005 \text{ trln so'm}$$

Bu natija Kapitalbankning 95% ehtimollik bilan 1 kunda 1.005 trillion so'm yo'qotish xavfiga ega ekanligini ko'rsatadi.

9. Regressiya modeli – Daromadlarga ta'sir qiluvchi omillar. Bankning daromadlarini tahlil qilish uchun quyidagi regressiya modeli taklif etiladi:

$$NI = \alpha + \beta_1 TE + \beta_2 D + \epsilon$$

Bu yerda:

NI – sof daromad (net income),

TA – jami aktivlar (total assets),

TE – jami kapital (total equity),

D – depozitlar,

α, β_1, β_2 – model koeffitsiyentlari,

ϵ – epsilon – xatolik.

Regressiya natijalari shuni ko'rsatdiki, bankning sof daromadiga eng katta ta'sir qiluvchi omil depozitlar va jami aktivlar hajmidir.

Xulosa qilganda, Kapitalbankning iqtisodiy-moliyaviy tahlili natijalari shuni ko'rsatdiki:

Likvidlik darajasi yuqori bo'lib, qisqa muddatli majburiyatlarini qoplash imkoniyati yetarli.

ROA va ROE past, bu esa bankning aktiv va kapitalidan samarali foydalana olmayotganini bildiradi.

Risk tahlili shuni ko'rsatdiki, Kapitalbank 95% ehtimollik bilan kunlik 1 trillion so'mgacha yo'qotish xavfiga ega.

Regressiya modeli sof daromadlarga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omillar jami aktivlar va depozitlar ekanligini ko'rsatdi.

Shu sababli, Kapitalbank aktivlardan samarali foydalanish va kapital daromadlilikini oshirish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqishi lozim. Tartibga soluvchi va huquqiy omillar. Tijorat banklari faoliyati milliy va xalqaro normativ-huquqiy hujjatlar asosida tartibga solinadi. Masalan, Basel III standartlariga muvofiq banklar minimal kapital yetarliligi, likvidlik koeffitsiyentlari va risklarni baholash tizimlarini yo'lga qo'yishlari lozim.

Jahon bank tizimida Basel III standartlariga rioya qilish misolida Deutsche Bank (Germaniya) va JPMorgan Chase (AQSh) banklari ko'rsatkichlarini ko'rib chiqish mumkin. Masalan, JPMorgan Chase kapital yetarliligi ko'rsatkichi 15% dan oshiq bo'lib, Basel III talablaridan yuqori. O'zbekiston bank tizimi Basel III talablariga mos kelishi uchun Markaziy bank tomonidan doimiy islohotlar olib borilmoqda. Quyidagi jadvalda O'zbekiston bank tizimida Basel standartlari bo'yicha kiritilgan asosiy talablar keltirilgan:

9-jadval. O'zbekiston bank tizimida Basel standartlari bo'yicha kiritilgan asosiy talablar⁶

Ko'rsatkich	Basel III talabi	O'zbekiston amaliyoti (2023)
Minimal kapital yetarliligi (%)	8%	13%
Likvidlik qoplama koeffitsiyenti (%)	100%	120%
Leverage koeffitsiyenti (%)	3%	5%

Kredit riski banklar uchun eng muhim xavf turlaridan biridir. Ushbu risk mijozlarning qarzlarni qaytara olmaslik xavfi bilan bog'liq bo'lib, quyidagi omillar unga ta'sir ko'rsatadi:

- Kredit oluvchilarning moliyaviy holati va to'lov qobiliyati.
- Mamlakatdagi iqtisodiy barqarorlik.
- Bankning kredit siyosati va garov ta'minoti.
- Tashqi bozor sharoitlari.

O'zbekistonda 2023-yilda tijorat banklarining kredit portfeli tarkibiga nazar tashlaydigan bo'lsak, jami kreditlarning 60% korporativ mijozlarga, 40% esa jismoniy shaxslarga berilgan. 2022-yil bilan solishtirganda, kreditlarning umumiy hajmi 15% ga oshgan. 2024-yil yakunlari holatiga ko'ra banklar kredit portfeli 533.12 trln

6 Mualliflar tomonidan tuzildi

so'mni tashkil etdi. Markaziy bank hisobotiga ko'ra, umumiy kredit hajmidan 355.59 trln so'm (+10%) yuridik shaxslarga, 177.53 trln so'm (+19%) esa jismoniy shaxslarga ajratilgan⁷.

Bozor riski banklarning foiz stavkalari, valyuta kurslari va moliyaviy aktivlar narxlaridagi o'zgarishlarga bog'liq. Misol sifatida 2015-yilda Rossiya rublining keskin qadrsizlanishi VTB va Sberbank kabi yirik banklarning bozor riskiga duch kelishiga sabab bo'lganligini ko'rishimiz mumkin. 2023-yilda O'zbekistonda Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi 14% dan 12% gacha pasaygan bo'lib, bu tijorat banklarining kredit siyosatiga ta'sir ko'rsatgan.

Likvidlik riski bankning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish qobiliyatiga bog'liq.

2008-yilda Northern Rock (Buyuk Britaniya) banki mijozlarining ommaviy depozit yechishlari natijasida likvidlik muammosiga duch kelib, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlangan edi. Isodiy o'sish 5.5% ni tashkil etdi. Shu bilan birga, inflyatsiya 11.5% darajasida bo'lib, bu banklarning kredit riskini oshirdi.

10-jadval. Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar (yillar kesimida)⁸

Yil	Iqtisodiy o'sish (%)	Inflyatsiya (%)
2021	6.2%	10.8%
2022	5.8%	12.1%
2023	5.5%	11.5%
2024	6.5%	9.8%

Tijorat banklarida risklarni boshqarishga ta'sir qiluvchi omillar kompleks xarakterga ega bo'lib, ularni samarali boshqarish banklarning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Iqtisodiy, huquqiy, kredit va texnologik omillar risk menejmentining ajralmas qismidir.

O'zbekiston bank sektorida so'nggi yillarda risklarni kamaytirish bo'yicha sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda. Kelajakda banklar Basel III standartlariga to'liq mos kelish, raqamli xavfsizlik choralari kuchaytirish va diversifikatsiyalangan kredit siyosatini olib borish orqali barqarorlikka erishishi mumkin.

"Kapitalbank" aksiyadorlik tijorat bankining iqtisodiy va moliyaviy ko'rsatkichlari, bankning aktivlari va majburiyatlari tahlili, daromad va xarajatlar tahlili, hamda tijorat banklarida risklarni boshqarishga ta'sir qiluvchi omillar chuqur o'rganildi. Kapitalbankning moliyaviy holatini tahlil qilish, uning ishlash samaradorligini aniqlashda, Daromad va xarajatlar tahlili, Likvidlik ko'rsatkichlari, Risk tahlili, Regressiya modeli, O'zbekiston bank tizimida Basel standartlari bo'yicha kiritilgan asosiy talablar, Tijorat banklarida risklarni boshqarishga ta'sir qiluvchi omillar muhim rol o'ynaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kapitalbankning iqtisodiy-moliyaviy ko'rsatkichlari, uning aktivlari va majburiyatlari tahlili, daromad va xarajatlar tahlili, likvidlik va risk ko'rsatkichlari o'rganildi. Tahlil qilishda, bankning iqtisodiy va moliyaviy holatini yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar, risklarni boshqarishning samarali tizimi va bank faoliyatini rivojlantirish yo'llari ko'rsatilgan. Regressiya modeli yordamida bankning daromadlariga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlash, bankning rentabellik va barqarorligini oshirishga xizmat qiladi. Basel standartlari va O'zbekiston bank tizimidagi talablar, banklarning risklarni boshqarish jarayonini yanada takomillashtirishga yordam beradi. Shuningdek, tijorat banklarida risklarni boshqarishga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qilish orqali, banklar o'z faoliyatlarini yanada samarali va xavfsiz tarzda tashkil etishi mumkin.

1. Bank riskining bank strategiyasi va biznes maqsadlariga erishishda kutilayotgan yoki kutilmagan holatlar natijasida bank foydasiga salbiy ta'siri aniqlandi. Bank risklari iqtisodiy risklar tizimiga kiradi, shuning uchun u tabiatan murakkab tuzilishga ega.

2. Bank risklarini samarali boshqarish uchun ularni umumiy xususiyatlar yoki belgilarga ko'ra ma'lum sinflarga guruhlash imkonini beruvchi tasniflash zarur. Bank risklarining barcha mavjud tasniflarini asosan uchta yondashuv, ya'ni ilmiy-nazariy, tartibga soluvchi, aralash yondashuvga ajratish mumkin.

3. Risklarni baholash yondashuvlarini boshqarilayotgan ob'ekt xususiyatlarini hisobga olgan holda, baholash usullarini esa baholash yondashuvlaridan kelib chiqqan holda qo'llash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-yanvardagi PF-5992-sonli "2020–2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi farmoni.

⁷ O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, <https://cbu.uz/uz/>

⁸ Mualliflar tomonidan tuzildi.

2. "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining "Tijorat banklarining bank tavakkalchiliklarini boshqarishiga nisbatan qo'yiladigan talablar to'g'risida"gi 2229-sonli nizomi. 2011-yil 25-may.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvining qarori, 2015-yil 14-iyulda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 2696.
5. Bankovskie riski: uchebник / kollektiv avtorov; pod red. O. I. Lavrushina, N. I. Valentsevoy. – M.: KNORUS, 2021. – 362 s.
6. Abdullaeva Sh. J. Bank risklari va kreditlash. – T.: Moliya, 2002. – 304 b.
7. Nafasov D. B. "Tijorat banklari risklarini boshqarishning nazariy va amaliy asoslarini takomillashtirish" mavzusidagi iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2017. – 49 b.
8. "Tijorat banklarida risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish", Toshpulatov Davron Akromovich. – Toshkent, 2022.
9. *Financial Stability Report*, Bank of England: <https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/financial-stability-report/2019/december-2019.pdf>
10. "Kapitalbank" aksiyadorlik tijorat bankining moliyaviy hisoboti (2024-yil yakunlariga ko'ra): <https://www.kapitalbank.uz/shareholders/financial-indicators/accounting/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
